

«ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ», «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ»,
«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ
ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ԵՎ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ»
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԾԵՐԻ ՓԱԹԵԹԻ (Պ-356-
12.11.2019-ԱՍ-011/0) ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ձեզ ենք ներկայացնում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության առաջարկությունները «Պետական նպաստների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացումներ կատարելու մասին», «Հայաստանի Հանրապետությունում հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության մասին» օրենքում լրացում կատարելու մասին», «Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու մասին» և «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքների նախագծերի փաթեթի վերաբերյալ:

Նկատի ունենալով, որ առաջարկվող նախագծերի փաթեթով ըստ էության առաջարկվում է 3-րդ աստիճանի սահմանափակում ունեցող հաշմանդամների նկատմամբ սահմանել խնամակալություն, իսկ խնամակալների համար որպես պետական նպաստ սահմանել խնամակալության նպաստ, նախ և առաջ հարկ ենք համարում անդրադառնալ հաշմանդամություն ունեցող անձի նկատմամբ խնամակալության հնարավորությանը:

«Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծով առաջարկվում է խնամակալություն սահմանել նաև «3-րդ աստիճանի սահմանափակում ունեցող հաշմանդամ ճանաչված» քաղաքացիների նկատմամբ: Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 33-րդ հոդվածի համաձայն՝ «խնամակալությունը և հոգաբարձությունը սահմանվում են անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ քաղաքացիների իրավունքների և շահերի պաշտպանության համար»: Այսինքն՝ գործունակ քաղաքացու նկատմամբ խնամակալություն և հոգաբարձություն չի կարող սահմանվել:

Համաձայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ քաղաքացին, որը հոգեկան խանգարման հետևանքով չի կարող հասկանալ իր գործողությունների նշանակությունը կամ ղեկավարել դրանք, Հայաստանի Հանրապետության քաղա-

քացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով, կարող է դատարանով ճանաչվել անգործունակ:

Այսինքն՝ գործող օրենսդրությամբ անգործունակ ճանաչվել կարող է հոգեկան խանգարում ունեցող քաղաքացին, որի նկատմամբ հետագայում սահմանվում է խնամակալություն:

Կարելի է փաստել, որ օրենսդիրը խնամակալության հիմքում դրել է այն անձանց շահերի պաշտպանությունը, ովքեր ի վիճակի չեն ինքնուրույն հասկանալ և (կամ) ղեկավարել իրենց գործողությունները, սեփական գործողություններով քաղաքացիական իրավունքներ ձեռք բերել և իրականացնել, ստանձնել քաղաքացիական պարտականություններ:

Պետք է նշել, որ «Հայաստանի Հանրապետությունում հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության մասին» օրենքի 6.2-րդ հոդվածի համաձայն՝ բժշկասոցիալական փորձաքննության ոլորտում իրավասու պետական մարմնի կողմից հաշմանդամ ճանաչված անձին տրվում է հաշմանդամության խումբ (1-ին, 2-րդ և 3-րդ խումբ), իսկ մինչև 18 տարեկան երեխաներին՝ հաշմանդամ երեխայի կարգավիճակ:

Նույն օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ հաշմանդամն այն անձն է, որը առողջության խաթարմամբ պայմանավորված, կենսագործունեության սահմանափակումների հետևանքով ունի սոցիալական պաշտպանության անհրաժեշտություն: Իսկ կենսագործունեության սահմանափակումները անձի ինքնասպասարկման ապահովման ունակության, ինքնուրույն տեղաշարժվելու, կողմնորոշվելու, հաղորդակցվելու, սեփական վարքը հսկելու, ուսումնառելու և աշխատանքային գործունեությամբ զբաղվելու (երեխաների համար՝ նաև խաղալու) կարողությունների կամ հնարավորությունների լրիվ կամ մասնակի կորուստն են (ներառյալ՝ վերականգնման տեխնիկական միջոցների և այլ օժանդակ պարագաների օգտագործմամբ տեղաշարժվելը, տեսնելը, լսելը և (կամ) խոսելը):

Այսինքն՝ կենսագործունեության սահմանափակումները վերաբերում են ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ հոգեկան խանգարումներին: Ուստի անձը, որն ունի հոգեկան խանգարում, կարող է ճանաչվել հաշմանդամ (որպիսի փաստը դեռևս բավարար չէ նրա նկատմամբ խնամակալություն սահմանելու համար), իսկ իր գործողությունների նշանակությունը հասկանալու կամ դրանք ղեկավարելու ունակությունից զրկված լինելու դեպքում միևնույն ժամանակ կարող է ճանաչվել նաև անգործունակ, որի հետևանքը խնամակալության սահմանումն է: Հետևաբար, եթե անգամ անձը տառապում է որոշակի հոգեկան հիվանդությամբ, սակայն զրկված չէ իր գործողությունների նշանակությունը հասկանալու կամ դրանք ղեկավարելու հնարավորությունից, ապա վերջինս անգոր-

ծունակ չի ճանաչվում: Պատահական չէ, որ անգործունակ ճանաչելու գործերով նշանակվում է դատահոգեբուժական փորձաքննություն:

Անդրադառնալով որոշակի ֆիզիկական առողջության խաթարումների արդյունքում հաշմանդամ ճանաչված անձանց նկատմամբ խնամակալության սահմանմանը՝ հարկ է նշել հետևյալը.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ խնամակալները խնամարկյալների ներկայացուցիչներն են օրենքի ուժով և նրանց անունից ու ի շահ նրանց կնքում են բոլոր անհրաժեշտ գործարքները:

Ֆիզիկական առողջության խաթարումը չի կարող միանշանակ ենթադրել, որ անձը զրկվել է իր գործողությունների նշանակությունը հասկանալու և դրանք ղեկավարելու ունակությունից: Հետևաբար նրանց նկատմամբ խնամակալություն սահմանելը կնշանակի նրանց իրավասությունների կտրուկ սահմանափակում, նրանց ազատ կամահայտնությունից զրկում, նրանց կողմից իրենց գործողություններով քաղաքացիական իրավունքներ ձեռք բերելու և իրականացնելու, իրենց համար քաղաքացիական պարտականություններ ստեղծելու գործընթացին ոչ իրավաչափ միջամտություն: Այն դեպքերում, երբ անձը, ով որոշակի, զուտ ֆիզիկական կարողությունների սահմանափակման պատճառով չի կարողանում, օրինակ, կնքել գործարքներ, ապա կարող է այդ նպատակով համապատասխան լիազորագիր տալ մեկ այլ անձի՝ կառավարելով քաղաքացիական իրավունքների ու պարտականությունների ստանձնման գործընթացը: Մինչդեռ խնամակալության սահմանման պարագայում նա զրկված է անգամ այդպիսի համաձայնություն տալու հնարավորությունից: Վերոնշյալ դրույթները բացահայտ անհամապատասխանության մեջ են ՀՀ Սահմանադրության և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի հետ:

Այսպես՝ Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների հարցերով ՄԱԿ-ի կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտե)՝ Հայաստանի նախնական զեկույցի վերաբերյալ եզրափակիչ դիտարկմամբ (CRPD/C/ARM/CO/1) Կոմիտեն արտահայտել է իր մտահոգությունը Սահմանադրությունում և «Քաղաքացիական դատավարության մասին» ՀՀ օրենսգրքում «խտրական իրավական դրույթների» վերաբերյալ, որոնք թույլ են տալիս հոգեբանասոցիալական և մտավոր հաշմանդամություն ունեցող անձանց զրկել գործունակության իրավունքից և նշանակել խնամակալ. «Մտահոգիչ է նաև խնամակալի միջոցով որոշումների կայացման համակարգը որոշումների կայացման աջակցության համակարգով փոխարինելու մեխանիզմների բացակայությունը: ... «Վկայակոչելով օրենքի առաջ հավա-

սարքայան մասին ընդհանուր մեկնաբանություն 1-ը (2014)՝ Կոմիտեն հանձնարարում է մասնակից պետությանը ուժը կորցրած ճանաչել Սահմանադրության և «Քաղաքացիական դատավարության մասին» ՀՀ օրենսգրքի խտրական դրույթները և վերականգնել հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար լիարժեք իրավունակությունը և ներկայացնել որոշումների կայացման աջակցության համակարգը»:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում լրացում կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի ընդունման անհրաժեշտությունը բացակայում է, ինչից ածանցվում է նաև «Հայաստանի Հանրապետությունում հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության մասին» օրենքում լրացում կատարելու մասին» օրենքի նախագիծն ընդունելու անհրաժեշտությունը:

Ինչ վերաբերում է «Ընտանեկան օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծին, համաձայն որի՝ նախատեսվում է ուժը կորցրած ճանաչել դրա 136-րդ հոդվածի 4-րդ մասը (որի համաձայն՝ խնամակալն ու հոգաբարձուն խնամակալության (հոգաբարձության) տակ գտնվող երեխայի նկատմամբ խնամակալության և հոգաբարձության պարտականությունները կատարում են անհատույց) այն հիմնավորմամբ, որ սահմանվում է խնամակալության նպաստ, ապա գտնում ենք, որ խնամակալության նպաստ սահմանելը չի նշանակում խնամակալության հատուցելիություն: Այն ենթադրում է խնամակալի նկատմամբ պետական սոցիալական աջակցություն: Մինչդեռ Ընտանեկան օրենսգրքի 136-րդ հոդվածի 4-րդ մասի կարգավորումը նշանակում է, որ անձն իր պարտականությունների կատարման համար վճար չի ստանում խնամարկյալից: Հետևաբար առաջարկում ենք ձեռնպահ մնալ նաև Ընտանեկան օրենսգրքում փոփոխություն կատարելուց:

«Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենքում լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի համաձայն՝ առաջարկվում է որպես պետական նպաստի տեսակ սահմանել նաև խնամակալության նպաստը՝ նոր՝ 4.1 գլխով սահմանելով խնամակալության նպաստ ստանալու իրավունքը և տրամադրման հիմքը:

Վերոգրյալի կապակցությամբ հայտնում ենք, որ «Պետական նպաստների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացումներ կատարելու մասին» օրենքում լրացվող 4.1 գլխի 17.1-ին հոդվածի 2-րդ մասում սահմանվում է, որ կառավարությունը կարող է սահմանել նպաստ ստանալու իրավունք տվող այլ պայմաններ: Հարկ է նկատի ունենալ, որ իրավունքի իրացման պայմանները չեն կարող սահմանվել կառավարության

որոշմամբ. ընդ որում, այդ պայմանների վերացումը միաժամանակ նախատեսվում է որպես խնամակալության նպաստ ստանալու իրավունքի դադարեցման հիմք:

Բացի այդ անհրաժեշտ է հստակեցնել շահառուների շրջանակը (արդյոք խնամակալության նպաստ առաջարկվում է նշանակել միայն առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների խնամակալների՝ դեպքում, թե՛ նկատի է առնվում նաև այլ շահառուների շրջանակ), իրականացնել համապատասխան հաշվարկներ, որոնք թույլ կտան հասկանալու պետական բյուջե անհրաժեշտ միջոցների չափը, և լրացուցիչ քննարկել խնամակալության նպաստի չափը (այն պե՛տք է համադրելի լինի խնամատար ընտանիքում խնամվող մեկ երեխայի համար տրվող գումարին, թե առաջարկվում է այլ մոտեցում): Խնամակալության ինստիտուտի զարգացումը և խնամակալների աջակցությունը նախատեսված է նաև աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կողմից մշակված՝ Երեխայի՝ ընտանիքում ապրելու իրավունքի իրացման համալիր միջոցառումների ծրագրով, սակայն, միաժամանակ, այդ աջակցության ձևերը պետք է մանրամասն քննարկվեն՝ հաշվի առնելով այն ռիսկերը, որոնք կարող են առաջանալ երեխայի խնամքի հարցում նյութական խթանի ներդրման դեպքում՝ խուսափելու այն իրավիճակներից, երբ երեխայի խնամքը խնամակալի կողմից կարող է պայմանավորվել առավելապես նյութական շահագրգռվածությամբ՝ ի հակասություն երեխայի լավագույն շահի:

Նման նպաստի ներդրումը կպահանջի նաև գույքահեռ փոփոխություններ և լրացումներ մի շարք իրավական ակտերում, որոնց մասով անհրաժեշտ է իրականացնել լրացուցիչ քարտեզագրում:

Միաժամանակ առաջարկում ենք՝ սույն օրենքի նախագծով օրենքում լրացվող 17.1-ին հոդվածի ձևակերպումից հանել 3-րդ աստիճանի սահմանափակում ունեցող հաշմանդամ ճանաչված անձանց վերաբերող կարգավորումը՝ նկատի ունենալով, որ վերջիններիս նկատմամբ խնամակալություն սահմանվել չի կարող, ինչպես նաև նշված կարգավորումն առավել նպատակահարմար է սահմանել ոչ թե 4.1 գլխով, այլ 8.1 գլխով՝ նկատի ունենալով, որ օրենքի 5-րդ հոդվածում խնամակալության նպաստը սահմանվում է պետական նպաստների ցանկում վերջին կետով (11-րդ կետ):